

PRATARMĖ

Keliuose pastaruosiuose „Lietuvos archeologijos“ tomuose daugiau dėmesio skirta archeologijos mokslo istorijai, medžiagos analizei ir jos metodams, o šiame didžiaja dalimi grįžtama prie pačios medžiagos. Neformuojant griežtai apibrėžtos tomo tematikos, ją diktavo patys autoriai. Straipsnių temos rodo, kad medžiagos skelbimas tebėra ir, matyt, visuomet išliks vienas iš archeologijos mokslo kertinių akmenų. Publikacijomis ar turiniu artimais joms darbais galima laikyti keturis iš septynių tome spausdinamų straipsnių.

Kita vertus, akivaizdu, jog riba tarp, klasikiniu supratimu, probleminio straipsnio ir publikacijos nyksta (dėl to ir nutarta leidinyje atsisakyti tokio darbų skirstymo), o medžiagos skelbimas tampa neatsiejamas nuo jos analizės, interpretacijų, konteksto įvertinimo ir t.t. Be to, pati publikacijos sąvoka yra (tai galima pastebėti ir šio tomo turinyje) labai plati – apimanti ir pavienių unikalių dirbinių, ir tam tikrų radinių grupių, ir tyrinėtų objektų, ir archyvinės medžiagos skelbimą.

Žinoma, „Lietuvos archeologijos“ puslapiuose visuomet atsiranda vietos ir probleminiams, konkrečios naujos medžiagos mokslinei apyvarčiai nepateikiantiems, bet paremtiems nauja analize, straipsniams. Šįkart jie ir naujais požiūriais grįžta prie anksčiau jau nagrinėtų temų, ir kelia visiškai naujus Lietuvos archeologijai klausimus bei problemas.

Kita šio leidinio tomo ypatybė yra tai, kad jis, ko gero, yra iki šiol plačiausios chronologijos Lietuvos archeologijos leidinys. Straipsnių temos apima laikotarpius nuo nežinios ūkanose skendinčios Lietuvos teritorijos apgyvendinimo „priešistorės“ iki XVIII a., kuris pas mus tebelaikomas viršutine chronologine riba, iki kurios archeologija dar prisideda prie praeities žmonių gyvenimos tyrimų. Ir viena, ir kita simboliškai rodo, jog Lietuvos archeologų darbai dar turi erdvės ne tik tematinei, bet ir chronologinei plėtrai, ir ši plėtra pamažu vyksta.

Tomą pradeda Gyčio Piličiausko, Dovydo Jurkėno ir Thomas Laurat straipsnis bene labiausiai intriguojančiu iš pastaruosiu metu ne tik „Lietuvos archeologijos“, bet ir visų Lietuvos archeologijos leidinių puslapiuose pasirodžiusių darbų pavadinimu – „Neandertaliečiai Lietuvoje?“. Mintis, kad Lietuvos teritorija galėjo būti apgyvendinta ir iki paskutiniojo ledynmečio, archeologų buvo išsakoma puse lūpų, kaip teorinė prielaida, kurią vargu ar kada nors pavyks patvirtinti ar paneigti. Šiame straipsnyje, apžvelgiant tyrimų Europoje patirtį ir rezultatus, įvertinant tarpdisciplininio bendradarbiavimo perspektyvas, brėžiamos gairės viduriniojo ir vėlyvojo pleistoceno (800–10 tūkst. prieš dabartį) archeologiniams tyrinėjimams Lietuvoje. Patys autoriai į jų perspektyvas žvelgia optimistiškai. Tai, kad, vos pradėjus tyrinėjimus, nepavyko skaitytojams pateikti neginčijamų neandertaliečio pėdsakų Lietuvoje įrodymų, jų entuziazmo nemažina. Straipsnio autoriai neslepia, kad jo tikslas yra ne pateikti išvadas, bet sukelti mokslinę diskusiją bei įvertinti teorines tolesnio darbo prielaidas ir formuoti jo metodologiją. Diskusijai padėtas geras pagrindas, o ar ateities tyrinėjimai privers perrašinėti Lietuvos apgyvendinimo istoriją, parodys laikas. Reikia tikėtis, „Lietuvos archeologijoje“ prie šios temos dar bus grįžtama, galbūt supažindinant su reikšmingais atradimais.

Didesnioji straipsnių dalis skirta geležies amžiaus medžiagai ir problemoms. Rasa Banytė-Rowell grįžta prie jau anksčiau L. Vaitkunskienės publikuotos Žvilių kapinyno medžiagos, statistiniais metodais tikslindama romėniškojo laikotarpio radinių ir jų kompleksų chronologiją. Tam pasitelkti ir kultūrinė prasme artimo Šarkų kapinyno radiniai. Įkapių kompleksai suskirstyti į tris chronologines fazes. Atliktas didelis darbas, kuris parodo, jog naujas požiūris ir nauji metodai gali padėti tyrinėtojų priėti prie naujų išvadų dirbant ir su jau gerai žinoma medžiaga. Autorė žengia gerokai toliau negu mechaninis chronologijos

tikslinimas, aptardama kapinynus palikusių bendruomenių kultūrinį integralumą ir savitumą Europos Barbaricum kontekste.

Lauryno Kurilos ir Augustinos Kurilienės straipsnis gražina skaitytoją prie dar ankstesnių tyrinėjimų – aptariami 1908 m. T. Daugirdo, 1932 m. E. Volterio ir kolegų bei 1953 m. A. Tautavičiaus vykdyti kasinėjimai Dovainonių pilkapynuose. Ši medžiaga – ataskaitos ir radiniai – mokslininkams buvo žinoma, tačiau sunkiai prieinama, išblaškyma po mažiausiai aštuonis skirtingus muziejus, bibliotekas ar archyvus. Jos surinkimas bei apibendrinimas ir buvo autorių tikslas. Tai, kad aprašomi jau seniai vykdyti tyrinėjimai, lėmė, jog straipsnis įgavo ir archeologijos mokslo istorijos tematikos bruožų. Nemažai dėmesio skiriama ir paminklų aplinkos kraštovaizdžio kaitai, ankstesnių laikotarpių radiniams.

Su unikaliais ir išpūdingais radiniais iš Kleine Kaup kapinyno Šiaurės Semboje supažindina Vladimir Kulakov. Tai – kauliniai balno gugos apkalai, puošti šunų iššieptais nasrais atvaizdais. Su jam būdingu išradingumu, drąsiai ir matydamas platų kontekstą autorius aptaria šių dirbinių ornamento kilmę, simbolinę, ideologinę ir socialinę reikšmę. Teigiama, kad apkalai pagaminti X a., sekant skandinaviškojo meno tradicija. Šunų atvaizdai turėjo amuletų funkciją, jie rodo šuns svarbą karinės prūsų diduomenės gyvenime ir pasaulėžiūroje. Nepaisant to, kad vaizduojamojo meno interpretacijos iš esmės yra subjektyvios, ir šios išvalgos gali pasirodyti diskutuotinos, jos įdomiai ir darniai papildoma dirbinių publikacija.

Prūsų archeologijos temą tęsia Roman Širouchov, kuris ėmėsi analizuoti prūsų ir kuršių ryšius X–XIII a. Straipsnyje išsamiai aptariami kai kurie abiem gentims būdingi papuošalų ir ginklų tipai, laidojimo papročių panašumai ir skirtumai, nemažai dėmesio skiriama Kuršių nerijoje esantiems archeologiniams paminklams. Konstatuojama, kad genčių kontaktai buvo ryškūs tik prekybos ir amatų centruose ir palei prekybos kelius. Tiek nereta polemika su anksčiau šia tema rašiusiais kolegomis, tiek paties autoriaus pripažinimas, jog prūsų ir kuršių kultūros buvo morfo-

logiškai panašios, dar kartą patvirtina, kad tarp-gentiniai ryšiai yra be galo sudėtinga tema, kurios nagrinėjimui prireikia ilgų diskusijų.

Jau kelintą kartą „Lietuvos archeologijoje“ pristatoma medžiaga iš neišsemiamų Vilniaus žemutinės pilies fondų. Skaitytojas dar kartą gali įsitikinti, kad ir smulkūs, tarsi nereikšmingi radiniai, juos profesionaliai išanalizavus, gali virsti svarbiu mokslo šaltiniu. Šįkart Paulius Bugys aptaria Vilniaus pilyse aptiktas XIV a. pabaigos – XV a. pradžios žvyninių šarvų plokšteles. Pasirodo, Lietuvoje turime vieną didžiausių jų kompleksų plačiame regione. Šie dirbiniai tipologizuojami pagal formą, kniedžių išsidėstymą, ornamentą, lyginami su analogijomis iš Rytų slavų miestų. Plokštelių klasifikacija ir istorinio konteksto matymas leidžia autoriui daryti išvadas apie lietuvių karybą ir jos socialinius aspektus. Straipsnis pradeda dar labai menkai pažįstamos viduramžių lietuvių šarvuotės tyrinėjimus, kurie, reikia tikėtis, bus tęsiami.

Paskutinis ir vėlyviausiai medžiagai skirtas yra Gyčio Piličiausko ir Giedrės Piličiauskienės straipsnis, skirtas 2007–2008 m. kasinėjimams Ukmergėje, Utenos gatvėje. Šiais visuotinio tyrinėjimo ten, kur reikia statybininkams, o ne ten, kur vestų archeologo profesinis interesas, laikais išsamus užsakomųjų tyrinėjimų publikavimas yra retas ir sveikintinas pavyzdys. Nors ir atlikti Ukmergės „širdyje“, kasinėjimai nesuteikė žinių apie seniausią miesto praeitį, tačiau gauta vertingos informacijos apie XVIII a. miestiečių buitį. Straipsnis parodo, jog miestų praeičiai pažinti net sąlyginai vėlyvų sluoksnių tyrinėjimai yra reikšmingi, o ypač tai pasakytina apie mažesnius miestelius, kurių, kaip ir Ukmergės, tyrinėjimai dar tik pradedami.

Tomo gale tradiciškai – recenzija, atsiliepimai apie įvykusias konferencijas, disertacijos gynimą bei naują archyvų rubriką, kurioje pristatomi nauji senos medžiagos atradimai Lietuvos istorijos instituto Rankraštyne. Tenka apgailėstauti, kad šiai leidinio daliai vis dar trūksta veržlumo ir mokslininkų iniciatyvos diskutuojant, kritikuojant, atsakant į kritiką. Didesnis kolegų aktyvumas ateityje „Lietuvos archeologiją“ labai praturtintų.

Laurynas KURILA